

2026-2027 EĞİTİM ÖĞRETİM YILI
10. SINIF TARİH DERSİ GÜNLÜK DERS PLANI

TAR.10.1.2 - Türklerde Devlet ve Ordu Teşkilatında Değişim ve Süreklilik

Eğitim Öğretim Yılı	2026-2027
Ders	Tarih
Sınıf	10. Sınıf
Ünite / Tema	1. Ünite: Türkistan'dan Türkiye'ye (1040-1299)
Konu	Türkistan'dan Türkiye'ye Uzanan Süreçte Türk Devlet ve Ordu Teşkilatında Meydana Gelen Değişim
Öğrenme Çıktısı	TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme
Süre / Takvim	4 × 40 dakika - 5-16 Ekim 2026 (4. ve 5. haftalar)
Ana Kaynak	MEB 10. Sınıf Tarih Ders Kitabı, 1.2 bölümü, s. 34-49
Yardımcı Kaynaklar	Tarih Dersi Öğretim Programı (TYMM); etkinlik cevap kaynağı; EBA ve OGM Materyal'de konuyla doğrudan ilgili uygun içerikler
Alan Becerileri	SBAB4 Değişim ve Sürekliliği Algılama; TAR.10.1.2 uygulamasında ayrıca SBAB2.1 Meraka Dayalı Soru Sorma ile ilişki kurulmaktadır.
Kavramsal Beceriler	KB2.8 Sorgulama (ünite düzeyi; öğrenme çıktısının sorgulama boyutuyla ilişkilidir).
Sosyal-Duygusal Beceriler	SDB2.3 Sosyal Farkındalık (TAR.10.1.2 uygulamasında doğrudan belirtilmiştir).
Erdem-Değer-Eylem / Değerler	TAR.10.1.2 öğrenme-öğretme uygulamasında özel bir değer alt kodu ayrıca belirtilmemiştir.
Okuryazarlık Becerileri	TAR.10.1.2 öğrenme-öğretme uygulamasında özel bir okuryazarlık alt kodu ayrıca belirtilmemiştir.
Eğilimler	E3.7 Sistematiğe Olma
Yöntem / Teknik	Görüş geliştirme, kaynak inceleme, karşılaştırma, tablo ve şema oluşturma, soru-cevap, kavram eşleştirme, "Ben Kimim?" eğitsel oyunu, bireysel ve grup çalışması
Öğrenme Kanıtları / Değerlendirme	Kaynak inceleme çalışma yaprağı; karşılaştırma tabloları; görüş geliştirme etkinliği; "Ben Kimim?" etkinliği; devlet ve ordu için değişim-süreklilik formları; s. 49 dereceleme ölçeği
Materyaller	MEB ders kitabı, AKILLI TAHTA, kavram kartları, görüş geliştirme kartonları, çalışma kâğıtları, tahta-kalem, gerektiğinde basılı kurum şemaları

1. ÖĞRENME ÇIKTISI VE SÜREÇ BİLEŞENLERİ

- a) Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği sağlayan unsurları inceler.
- b) Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler.
- c) Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin kurumlara etkilerini sorgular.
- ç) Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.

2. ÖN DEĞERLENDİRME VE KÖPRÜ KURMA

- Öğrencilerin İslamiyet öncesi Türk devletlerinin yönetim ve ordu yapıları hakkındaki ön bilgileri hatırlatılır.
- Ders kitabı s. 34'teki kelime bulutu kullanılarak devlet ve ordu teşkilatıyla ilişkili kavramlar sınıflandırılır.
- s. 34-35'teki Asya Hun Devleti - Türkiye Selçuklu Devleti bilgi görseli üzerinden "Neler değişmiş, neler devam etmiş olabilir?" sorusu yöneltilir.
- Resmî programdaki ön değerlendirme sorularından "Türk devletlerinin siyasi ve askerî uygulamalarının sürekliliğini sağlayan etkenler neler olabilir?" sorusu dersin başlangıcında kullanılır.

3. 4 DERS SAATİNİN GENEL DAĞILIMI

Ders	Kitap Sayfaları	Ana Çalışma
1. Ders	s. 34-38	Düşünelim-Keşfedelim; Asya Hun-Türkiye Selçuklu karşılaştırması; hâkimiyet anlayışı; Karahanlı-Gazneli yönetim yapıları
2. Ders	s. 39-43	Büyük Selçuklu yönetim yapısı; divan-saray teşkilatı; hükümdarlık alametleri; veraset, atabeylik; Büyük Selçuklu-Türkiye Selçuklu karşılaştırması
3. Ders	s. 44-46	Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu ordu teşkilatları; değişim ve sürekliliğin nedenleri
4. Ders	s. 47-49	Uygulayalım: görüş geliştirme ve "Ben Kimim?"; Değerlendirelim: devlet ve ordu değişim-süreklilik formları ve dereceleme ölçeği

4. AYRINTILI ÖĞRETMEN UYGULAMA REHBERİ

1. Ders - MEB Ders Kitabı s. 34-38

Ders Aşaması	Süre	Öğretmenin Yapacakları	Öğrencinin Yapacakları	Kaynak / Ölçme
Derse giriş	4 dk	s. 34 kelime bulutunu akıllı tahtada açar. "Hangi kavramlar devlet, hangileri ordu teşkilatıyla doğrudan ilişkilidir?" sorusuyla hızlı sınıflandırma yaptırır.	Kelime bulutundan kavram seçer; devlet ve ordu başlıkları altında gruplar.	MEB s. 34; ön değerlendirme
Keşfedelim	7 dk	Asya Hun ve Türkiye Selçuklu devletlerinin devlet-ordu bilgi görselini inceletir. İl/mülk, kağan-sultan, kurultay-divan, onlu sistem, gulam-ikta gibi unsurları görünür kılar.	Bilgi görselindeki değişen ve devam eden unsurları not eder.	MEB s. 34-35
Karşılaştırma soruları	8 dk	s. 35'teki iki soruyu cevaplatır: benzerlik-farklılıklar ve eski uygulamaların devam etme nedenleri. Gerekçeleri tahtada "süreklilik nedenleri" başlığıyla toplar.	Asya Hun-Türkiye Selçuklu devlet ve ordu yapılarını karşılaştırır; sürekliliği tecrübe, işlevsellik ve uyarlabilirlik ile açıklar.	MEB s. 35; biçimlendirici değerlendirme
Hâkimiyet anlayışı	8 dk	s. 36-37'de Kaynak A-B-C-Ç ve metinlerden kut, zillullah fi'l-arz, cihan hâkimiyeti, i'lâ-yı kelimetullah, nizam-ı âlem ve hükümdarın görevleri başlıklarını çıkartır.	Kaynaklardan değişen ve süreklilik gösteren unsurları belirler; kısa notlar oluşturur.	MEB s. 36-37; kaynak inceleme
Karahanlı-Gazneli	9 dk	s. 37-38 Kaynak D-E ve metinden iki devletin yönetim yapılarını karşılaştırma tablosuna aktartır.	Hükümdar, yönetim anlayışı, divan, unvan ve vezirlik başlıklarında benzerlik-farklılıkları yazar.	MEB s. 37-38; karşılaştırma tablosu
Kapanış	4 dk	"İslamiyet'in kabulü Türk devlet geleneğini tamamen değiştirmiş midir?" sorusunu tek cümle ve bir kanıtla cevaplatır.	Değişim-süreklilik dengesini bir örnekle ifade eder.	Çıkış sorusu

2. Ders - MEB Ders Kitabı s. 39-43

Ders Aşaması	Süre	Öğretmenin Yapacakları	Öğrencinin Yapacakları	Kaynak / Ölçme
Yönetim şeması	7 dk	s. 39 Bilgi Görseli 1.3'ü inceletir. Hükümdar, Divan-ı A'lâ, alt divanlar, saray görevlileri, taşra ve adalet birimlerini ana başlıklar hâlinde sınıflandırır.	Büyük Selçuklu yönetim şemasını okur; kurum-görev ilişkilerini belirler.	MEB s. 39; bilgi görseli
Devlet anlayışında değişim	6 dk	s. 40 Kaynak F ve G üzerinden hutbe, menşur, para, halife-sultan ilişkisi ve bağımsızlık sembollerini sorgulatır.	Kaynakları devlet anlayışının gelişimi ve değişimi bakımından değerlendirir.	MEB s. 40; Kaynak F-G
Hükümdarlık alametleri	6 dk	s. 41'deki numaralı hükümdarlık alametlerini İslamiyet öncesi ve sonrası şeklinde ayırttır; devam eden ortak unsurları da özellikle sordurur.	Alametleri dönemlere göre sınıflandırır; değişim ve sürekliliği fark eder.	MEB s. 41
Saray görevlileri	5 dk	Kaynak Ğ-H'deki numaralı kişileri s. 39'daki saray görevlileriyle eşleştirir.	Hâcib, hâcibü'l-hüccâb, emîr-i candar gibi görevlileri görsel ipuçlarıyla eşleştirir.	MEB s. 41; görsel-kaynak analizi
Veraset sistemi	5 dk	s. 42 Kaynak I ve metinden veraset sisteminin merkezî otoriteye etkisini neden-sonuç ilişkisiyle açıklar.	Kesin veraset kuralı olmayışının taht kavgaları, çatışma ve zayıflama sonuçlarını belirtir.	MEB s. 42
Atabeylik	5 dk	s. 43 T cetvelini doldurtur. Meliklerin yetişmesi ile atabeylerin özerkleşme riski arasındaki iki yönlü etkiyi tartıştır.	Atabeyliğin güçlü ve zayıf yönlerini T cetveline yazar.	MEB s. 43; T cetveli
Büyük Selçuklu-Türkiye Selçuklu	6 dk	s. 43 karşılaştırma tablosunu doldurtur; ortak kurumlarla ihtiyaç ve Moğol etkisine bağlı yeni unsurları ayırt ettirir.	Hukuk, taşra, melik-atabey uygulamalarındaki sürekliliği; naib, pervane ve bazı unvanlardaki değişimi açıklar.	MEB s. 43; karşılaştırma tablosu

3. Ders - MEB Ders Kitabı s. 44-46

Ders Aşaması	Süre	Öğretmenin Yapacakları	Öğrencinin Yapacakları	Kaynak / Ölçme
Ordu bilgi görseli	8 dk	s. 44 Bilgi Görseli 1.4 üzerinden Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu ordularının birimlerini karşılaştırır; ortak ve farklı unsurları renkli işaretlerle sınıflandırır.	Hassa, gulam, ikta, Türkmen, gönüllü, ücretli, bağlı devlet kuvvetleri ve donanma unsurlarını devletlere göre belirler.	MEB s. 44; Bilgi Görseli 1.4
Süreklilik unsurları	7 dk	s. 45 metninden onlu sistem, süvari ağırlığı, Türk unsuru, saray muhafızları ve komuta geleneğinin sürekliliğini buldurur.	Devam eden askerî uygulamaları ve bunların işlevlerini açıklar.	MEB s. 45
Değişim unsurları	7 dk	Gulam sistemi, ikta sistemi, farklı etnik unsurlar ve Gaznelilerde fil kullanımı gibi değişimleri kaynak ve metinle açıklar.	Yeni askerî ihtiyaç ve temasların teşkilata etkisini örneklerle belirtir.	MEB s. 45; Kaynak I
Türkiye Selçuklu ve komuta	5 dk	s. 46 Kaynak J üzerinden beylerbeyi/emîrû'l-ümerâ, subaşı, reisü'l-bahr/melikü's-sevahil unvanlarını çıkarır.	Komuta kademesindeki görev ve unvanları eşleştirir.	MEB s. 46; Kaynak J
Ordu tablosu	8 dk	s. 46'daki dört devletin ordu özellikleri tablosunu doldurtur; öğrencilerin cevaplarını ortak ölçütlerle kontrol eder.	Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu ordularının özelliklerini tabloya yazar.	MEB s. 46; çalışma ürünü
Neden-sonuç	5 dk	"Ordu teşkilatında değişim ve sürekliliğin nedenleri nelerdir?" sorusunu kısa yazılı cevap olarak uygular.	İslamiyet, ikta, savaş tecrübesi, ihtiyaçlar ve işlevsellik temelinde nedenleri açıklar.	MEB s. 46; kısa yazılı değerlendirme

4. Ders - MEB Ders Kitabı s. 47-49

Ders Aşaması	Süre	Öğretmenin Yapacakları	Öğrencinin Yapacakları	Kaynak / Ölçme
Hazırlık	3 dk	Önceki üç dersten devlet ve ordu teşkilatında üç değişim ve üç süreklilik örneğini hızlıca hatırlatır.	Örnekleri sözlü paylaşır; etkinliklere hazırlanır.	Hızlı tekrar
Görüş geliştirme	12 dk	s. 47'deki "Değişimin temel belirleyicisi dinî unsurlardır." önermesini tahtaya yazar. Beş görüş alanını sınıfta oluşturur; her grubun tarihsel kanıtla gerekçe sunmasını ister. Fikir değiştirmeye izin verir.	Katılma derecesine göre konum alır, gerekçe sunar, karşı görüşleri dinler ve gerekirse görüşünü değiştirir.	MEB s. 47; E3.7; SDB2.3
Ben Kimim?	9 dk	s. 47'deki devlet görevlilerini gruplara dağıtır. Her öğrenciden üç ipucu hazırlamasını ve sınıfa "Ben kimim?" sorusunu yöneltmesini ister.	Melik, pervane, sultan, atabey, kâdılkudât, hâcibü'l-hüccâb, melikü's-sevahil, yuğruş, naib, emîrû'l-ümerâ gibi görevlileri ipuçlarından tahmin eder.	MEB s. 47; kavram değerlendirmesi
Değişim-süreklilik formları	13 dk	s. 48'deki iki formdan birini devlet, diğerini ordu teşkilatı için doldurtur. "Değişenler-değişmeyenler-nedenler-sonuçlar" bölümlerinin kanıtlı olmasını ister.	Devlet ve ordu teşkilatındaki seçtiği durum/kurum/fikri değişim ve süreklilik boyutlarıyla değerlendirir.	MEB s. 48; öğrenme kanıtı
Dereceleme ve kapanış	3 dk	s. 49'daki dereceleme ölçeğinden temel ölçütleri açıklayarak öz kontrol yaptırır; eksik kalan bölümlerin tamamlanmasını ister.	Ürünü ölçütlerle kontrol eder; bir güçlü ve bir geliştirilmesi gereken yönünü belirler.	MEB s. 49; dereceleme ölçeği

5. KİTAP SORULARI VE ETKİNLİKLER İÇİN ÖĞRETMEN CEVAP ÇERÇEVELERİ

Kitap Sorusu / Etkinlik	Cevap Türü	Öğretmen İçin Kısa Cevap Çerçevesi
s. 34 - Kelime bulutu	Doğrudan / örnek cevap	Devlet: kurultay, divan, ikili teşkilat, vezir, hâcibü'l-hüccâb, yuğruş, il/el, taht, sultan, hakan, yabgu, saray. Ordu: onlu sistem, gulam, ok-yay, hassa kuvvetleri, subaşı, reisü'l-bahr, sancak.
s. 34 - Öge-kavram	Doğrudan cevap	Devlet-mülk; hükümdar-sultan/kağan; devlet-il(el); meclis-divan/kurultay; ordu-sü; ordu komutanı-subaşı.
s. 35 - Asya Hun / Türkiye Selçuklu	Beklenen cevap	Benzerlik: han/hakan geleneği, onlu sistem, ok-yay, süvari ağırlığı. Farklılık: il/el yerine mülk; kurultay yerine divan; sultan unvanının ve gulam unsurlarının eklenmesi.
s. 35 - Süreklilik nedenleri	Beklenen cevap	Yüzyılların tecrübesi; Türk yönetim ve toplum yapısına uygunluk; şartlara uyarlabilirlik; başarılı ve işlevsel sonuçlar vermesi.
s. 37 - Hâkimiyet anlayışı	Beklenen cevap	Kut anlayışının İslami meşruiyet anlayışıyla dönüşmesi; cihan hâkimiyeti düşüncesinin i'lâ-yı kelimetullah ve nizam-ı âlem anlayışıyla birleşmesi; hükümdarın adalet, refah ve düzen sağlama görevinin sürmesi.
s. 38 - Karahanlı / Gazneli	Beklenen cevap	Benzerlik: hükümdarın üstün konumu, kutun İslami anlam kazanması, dinî isimler, divan teşkilatı. Farklılık: Karahanlılarda ikili yönetim, Gaznelilerde merkezî yapı; unvanlar ve üst divan/vezir adları farklıdır.
s. 40 - Kaynak F-G	Beklenen cevap	Hutbede hükümdar adının okunması, halifeden menşur/icazet alınması ve para bastırılması; Türk devlet geleneğinin İslami meşruiyet unsurlarıyla geliştiğini gösterir.
s. 41 - Hükümdarlık alametleri	Doğrudan cevap	İslamiyet öncesi: para, nevbet, taht-taç, ok-yay, tuğ, bayrak-sancak, otağ. İslamiyet sonrası kullanılmaya başlayanlar: para, saray, çetir, tıraz-hilat, tevki-tuğra, hutbe. Para gibi bazı semboller dönemler arasında süreklilik gösterebilir.
s. 41 - Saray görevlileri	Cevap kaynağındaki öneri	1: Hâcib; 2: Hâcibü'l-Hüccâb; 3: Emîr-i Candar. Görsel yorumuna dayalı olduğundan gerekçe aranır.
s. 42 - Veraset	Beklenen cevap	Hanedanın bütün erkek üyelerinin tahta aday olması ve kesin veraset kuralının bulunmaması; taht kavgaları, hanedan içi çatışmalar, merkezî otoritenin zayıflaması ve zaman zaman dağılma sonucunu doğurmuştur.
s. 43 - Atabeylik	Beklenen cevap	Güçlü yön: meliklerin yönetim tecrübesi kazanması. Zayıf yön: bazı atabeylerin nüfuz kazanarak özerkleşmesi ve merkezî otoriteyi zayıflatması.
s. 43 - Büyük Selçuklu / Türkiye Selçuklu	Beklenen cevap	Benzerlik: örfi-şeri hukuk, eyalet/taşra yönetimi, melik-atabey uygulaması. Farklılık: Türkiye Selçuklularında Moğol etkisi ve ihtiyaçlarla bazı değişiklikler; Farsça unvanlar, naib-i saltanat ve pervane gibi görevler.
s. 46 - Ordu teşkilatları	Beklenen cevap	Karahanlı: çoğunlukla Türk, onlu sistem. Gazneli: hassa/gulam gücü, at ve yer yer fil. Büyük Selçuklu: Türkmenler, gulam, ikta, yaya-süvari ve hafif silahlar. Türkiye Selçuklu: Büyük Selçuklu yapısını temel alıp farklı etnik birlikler ve yeni komuta/donanma unsurları eklemiştir.
s. 46 - Değişim/süreklilik nedenleri	Beklenen cevap	Onlu sistem gibi işlevsel uygulamaların sürmesi; İslamiyet'le iktanın gelişmesi; farklı devletlerle savaş ve temaslar; ihtiyaç ve değişen koşulların yeni unsurlar doğurması.
s. 47 - Görüş geliştirme	Açık uçlu - tek doğru yok	Dinî unsurlar önemli bir etkenidir; ancak Türk devlet geleneği, siyasi ihtiyaçlar, coğrafya, İran-Abbasi etkileri, askerî tecrübe ve kurumsallaşma da değişimi belirlemiştir. Öğrenci görüşü tarihsel kanıtla gerekçelendirilmelidir.
s. 47 - Ben Kimim?	Doğrudan cevap	Esra-Melik; Deniz-Pervane; Mete-Sultan; Nuray-Atabey; Fatih-Kâdıkudât; Özlem-Hâcibü'l-Hüccâb; Mehmet-Melikü's-Sevahil; Aynur-Yuğruş; Furkan-Naib; Zeynep-Emîrü'l-Ümerâ.
s. 48 - Değişim/Süreklilik Formu	Önerilen cevap çerçevesi	Devlet için: kurultay-divan, kut ve meşruiyet, hükümdarlık alametleri, veraset, atabeylik/taşra. Ordu için: onlu sistem, süvari, gulam, ikta, Türkmen kuvvetleri, donanma. Her örnekte değişen/değişmeyen unsur ile neden ve sonuç birlikte yazılmalıdır.
s. 49 - Dereceleme ölçeği	Değerlendirme çerçevesi	Kurum/fikir seçimi, tarihle bağlantı, değişen-değişmeyen unsurlar, neden-sonuç, benzerlik-farklılık, bilimsel doğruluk ve yazım kuralları temel ölçütlerdir.

6. FARKLILAŞTIRMA

- Destekleme: Devlet ve ordu teşkilatına ilişkin temel kavramları içeren bilgi kartları; kısmen doldurulmuş karşılaştırma tabloları ve kurum-görev eşleştirmeleri kullanılır. Değişim-süreklilik formunda örnek bir satır öğretmenle birlikte tamamlanabilir.
- Destekleme: Değişim ve süreklilik kavramlarını somutlaştırmak için “önce-sonra” örnekleri verilir; öğrenciler hazır şema üzerinde değişen ve devam eden unsurları ayırır.
- Zenginleştirme: Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerinin yönetim ve ordu yapılarındaki değişim-süreklilik unsurlarını gösteren karşılaştırmalı kurum şeması hazırlanabilir.
- Zenginleştirme: Devlet veya ordu teşkilatındaki bir kurumun farklı Türk-İslam devletlerindeki seyrini izleyen kısa araştırma posterleri hazırlanabilir; değişimin neden-sonuç ilişkisi kanıtlarla gerekçelendirilir.

7. ÖĞRETMEN YANSITMASI

- ☐ Öğrenciler TAR.10.1.2'nin dört süreç bileşenine hangi düzeyde ulaştı?
- ☐ Değişim ve süreklilik kavramlarını en iyi hangi etkinlik somutlaştırdı?
- ☐ Öğrencilerin en çok zorlandığı kurum, kavram veya görevli hangisi oldu?
- ☐ Görüş geliştirme etkinliğinde öğrenciler görüşlerini tarihsel kanıtla gerekçelendirebildi mi?
- ☐ s. 48 değişim-süreklilik formları 40 dakikalık ders süresi içinde tamamlanabildi mi?
- ☐ Devlet teşkilatı ile ordu teşkilatı arasında hangisinde daha fazla kavram tekrarı gerekiyor?
- ☐ TAR.10.1.3'e geçmeden önce hangi kısa telafi/tekrar çalışması yapılmalı?